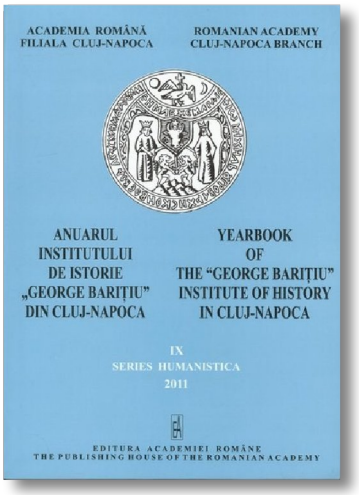

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Tendințe contemporane privind relațiile preferențiale

Zoltán Salánki

How to cite this article:
Salánki, Zoltán (2011) *Tendințe contemporane privind relațiile preferențiale*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 9, pp. 37–54. DOI: 10.5281/zenodo.22966046

© 2011: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

TENDINȚE CONTEMPORANE PRIVIND RELAȚIILE PREFERENȚIALE

Zoltán Salánki

Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract. *In the context of a stressed dynamic at the level of values and behaviors, the beliefs and practices regarding intimate relationships are adjusted continuously by the social actors. During the last decades institutions such as marriage became unstable, divorce rates raised, family forms diversified and as a result of it fertility decreased. In the present paper we going to underline the guiding marks witch structure the beliefs toward continuity and discontinuity in this type of human relationships, to characterize a particular trend for this period and to see if there is a theoretical frame to fit the reality as it appear in statistical data.*

Key words: *intimate relationships, marriage, cohabitation, divorce, separation, illegitimate children, alternative lifestyles/diversity of family types*[*].

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Cercetarea relaționării preferențiale – prin prisma extensiei sociale, dar şi a particularităților sale – se bazează pe o presupusă evoluție stadială şi liniară. În această viziune, etapele relaționării intime urmează o ordine firească a continuității: întâlnire – dezvăluire de sine – încredere – intimitate sexuală – interdependență – iubire – ataşament şi, în final, fericire conjugală. Acest model – deşi subliniză un

[*] *Intimate relationship* – a particularly close interpersonal relationship based on behavioral interdependence, repeated interactions, emotional attachment, the need of fulfillment; *marriage* – a social union or legal contract between people, an institution based on interpersonal relationships, usually intimate and sexual; *cohabitation* – when a couple live together but are not married; *divorce* – is the legal end to a marriage; *separation* – when a couple live apart but are still legally married; *illegitimate children* – children whose parents were not married when they were born; *alternative lifestyles/ diversity of family types* – many different types of living together as: cohabitation, remaining single, marriage without children, lesbian and gay relationships.

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. IX, 2011, p. 37–54

aspect major al relaționării preferențiale, şi anume cel referitor la continuitate-discontinuitate sau stabilitate-instabilitate – nu este în totalitate fidel realității. El nu poate explica de ce două persoane care la un moment dat au fost într-o strânsă prietenie ajung după o perioadă de timp să nu se mai înțeleagă.

Una dintre caracteristicile definitorii ale societății contemporane o reprezintă accentuata diferențiere socio-economică. Globalizarea sugerează apariția unui sistem cultural global, datorită existenței unui sistem de informații globale prin satelit, apariției unor modele globale ale consumului. Prin intermediul mass-media, oamenii intră în contact cu idei, valori şi stabilesc noi forme de relaționare, care nu par să aibă legătură cu istoria locurilor în care trăiesc sau cu experiențele personale[1]. În acest sens, societatea contemporană este denumită post-modernă sau globală, datorită trecerii de la o evoluție liniară, bazată pe producția industrială a bunurilor materiale, la o evoluție discontinuă, mai puțin predictibilă, bazată pe producția de cunoaştere.

Majoritatea modelelor de prietenie, dragoste şi iubire, dar şi modelele de trai în comun, în cuplul marital sau alternativele acesteia, sunt preluate din experiența socială, fiind dependente de rolurile asumate de către parteneri. Relațiile preferențiale reprezintă o interacțiune umană ce presupune inițiativă, implicare şi uneori chiar efort, fără a avea garanția unei recompense. Valorile cele mai înalte, dezirabile, care caracterizează o relație stabilă sunt: comunicarea, împărtăşirea, intimitatea, ataşamentul, egalitatea. Având în vedere schimbările sociale petrecute în ultimele decade, realizarea dezideratelor de stabilitate şi continuitate pare să devină tot mai îndepărtată.

În contextul unei dinamici accentuate, sesizabilă atât la nivel valorico-atitudinal, cât şi la nivel comportamental, reprezentările şi praxisurile sociale privitoare la relaționarea preferențială (prietenie, dragoste, iubire, căsătorie, disoluție maritală) sunt în mod continuu remodelate de către actorii sociali. Aceştia adoptă strategii pentru a face față unei dialectici perpetue între continuitate-discontinuitate, local-global, proximitate spațială-distanță spațială, modele social dezirabile – modele individual dezirabile. Capacitatea de percepție şi reprezentare a acestor repere socio-culturale, interiorizarea şi personalizarea sau preluarea necritică a acestora reconfigurează atât contextele de manifestare, cât şi organizarea intimă a relațiilor diadice. Această reaşezare atitudinală şi comportamentală este observabilă mai ales în cadrul formal de reglementare: scăderea ratei de nupțialitate, creşterea vârstei la prima căsătorie, creşterea ratei divorțialității, creşterea frecvenței celibatului. Aşadar, identificarea discursurilor şi reprezentărilor privitoare la continuitate-discontinuitate constituie un element esențial în configurarea unei imagini de ansamblu asupra relațiilor preferențiale.

[1] *** *Dicționar de sociologie Oxford*, G. Marshall (coord), Bucureşti, Edit. Univers Enciclopedic, 2003, p. 627.

2. DISCURSUL REFERITOR LA CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE ÎN RELAȚIILE PREFERENȚIALE. ARGUMENTE TEORETICE

Despre studiul sociologic al relațiilor intime se vorbeşte de la Sigmund Freud încoace, deşi el nu era sociolog şi nici metoda lui de cercetare una sociologică. Freud este deschizătorul discursului modern asupra sexualității. Referindu-se la teoria lui Freud, H. Marcuse afirmă că „teoria lui Freud este, în esența sa, sociologică şi că nu este necesară o nouă orientare culturală sau sociologică pentru a dezvălui această esență”[2].

Acuzat de pansexualism, Freud, unul dintre primii oameni de ştiință care a avut curajul să înfrunte ipocrizia privată şi publică spre a dezgoli dimensiunile sexualității umane, s-a văzut câteodată silit să atenueze concluziile valide dictate de fenomenele observate şi supuse examenului critic. Impulsurile sexuale îşi pun pecetea pe destinul omului, sexualitatea influențând nu de puține ori în mod decisiv actele politice şi sociale[3].

Revoluția freudiană constă în descoperirea specificității psihicului uman, a condiționării biografice, pornind de la trăirile infantile . Freud susține că plăcerea sexuală e prezentă prin intermediul libidoului chiar din primele stadii (oral, anal, falic şi genital) ale dezvoltării copilului , iar personalitatea şi, implicit, comportamentul ulterior al acestuia se dezvoltă şi se desfăşoară în funcție de frustrarea sau satisfacerea plăcerilor sexualității infantile.

Teoria freudiană, de interpretare şi explicare a complexității psihice a omului, este fundamentată pe un dualism intelectual, în cadrul căruia instinctele eului (de autoconsevare) se opun instinctului sexual. În teoria sa, părintele psihanalizei susține că satisfacerea liberă a nevoilor instinctuale ale omului este incompatibilă cu societatea civilizată, renunțarea şi amânarea satisfacției fiind condițiile obligatorii ale progresului. Fericirea trebuie subordonată disciplinei muncii, reproducerii monogame şi sistemului stabilit al legii şi al ordinii.

Bronislaw Malinowscki, autorul primei lucrări de psihologia sexualității, *Sex and Repression in Savage Society* (1927), şi-a elaborat studiul pornind de la teoria freudiană a complexului lui Oedip. Deşi Freud conferă o cauzalitate socială formării acestui complex – având la bază acea faptă reprobabilă prin care fiii alungați de tată îşi ucid şi mănâncă tatăl într-o zi, pentru a pune capăt tiraniei hoardei patriarhale –, explicațiile lui sunt mai mult speculative, mergând pe ideea incestului şi a interzicerii acestuia, ceea ce ar determina apariția instituției familiale ca organizare a vieții sociale a grupului, a moralei şi a credinței religioase.

Malinowki studiază sexualitatea băştinaşilor din insulele Trobriand şi, trecând peste speculațiile freudiene, arată că complexul lui Oedip apare la băieți nu din cauza invidiei față de tată (pentru că nu-şi pot iubi mama la fel cum o iubeşte

[2] H. Marcuse, *Eros şi civilizație*, Bucureşti, Edit. Trei, 1996, p. 23.
[3] S. Freud, *Psihanaliză şi sexualitate*, Bucureşti, Edit. Ştiințifică, 1994, p. 13.

tatăl), ci pentru că băiatul trebuie să se conformeze dominației deținute de mama[4]. Autorul arată că sexualitatea umană nu e un proces pur biologic, timpul, locul şi forma comportamentului sexual fiind determinate cultural. În acest sens, un punct de sprijin îl constituie ideea că sexualitatea umană, spre deosebire de cea animală, se află în slujba plăcerilor, şi nu în cea a supraviețuirii speciei. Acestă afirmație e corectă numai sub aspect funcțional, pentru că nici animalele nu se reproduc sub imperativul supraviețuirii speciei, ci sub imperativul instinctelor care le domină.

În timp ce în lumea animală reproducția se manifestă numai la nivelul comportamentului sexual, la ființa umană o caracteristică generală o constituie continua diversificare a ariei de viață şi de acțiune, împlinindu-şi existența. Acestă lărgire a ariei de viață se produce în paralel cu lărgirea interesului față de sfera sexualității. Mediul înconjurător devine mai uman, dar şi mai intim, prin faptul că fiecărei mutații a mediului îi corespunde o experiență umană.

Rămânerea reglării instictuale pe planul secund nu determină dezordine, deoarece locul acesteia e luat de cel al reglării sociale. Comportamentul sexual al animalelor se diferențiază în funcție de specie, iar cel al omului în funcție de cultură, societate, clase sociale şi arii de locuit.

Munca socială, în momentul apariției ei, a eliberat o parte a energiei umane care trebuia consumată. Acest consum este necesar şi se datorează obişnuinței. Odată cu creşterea eficienței muncii sociale, supraviețuirea devine o problemă din ce în ce mai secundară; consumul de energie pentru supraviețuire scade, astfel că surplusul de energie poate fi îndreptat spre alte scopuri. Însă problema supraviețuirii nu a dispărut. A scăzut dependența omului față de natură, dar a crescut dependența față de societate. Problema supraviețuirii a devenit problema integrării în societate. Din momentul în care omul a devenit ființă socială, a apărut necesitatea fundamentală de a se legitima pe sine, de a obține un statut în societate şi de a-şi reglementa relațiile cu semenii.

Reglementarea rolurilor de sex este inerentă formării societății şi culturii . Nu există rol sexual fără reglementare, iar societatea şi cultura se formează în momentul în care locul reglementării naturale e luat de cel al reglementării sociale.

Michel Foucault, filosof de marcă al curentului postmodernist, şi-a îndreptat atenția în ultimele scrieri ale sale spre problematica identității sexuale. Câmpul cercetărilor sale s-a deplasat de la umanul ca subiect social, care poate fi cunoscut prin detaliile disciplinelor şi discursurilor, spre sexualitatea umană, cognoscibilă prin dorință, plăcere, solicitudine.

În lucrarea *Istoria sexualității*, Foucault prezintă pe larg concepția sa asupra relației dintre putere, cunoaştere şi sexualitate şi repercusiunile acesteia asupra societății contemporane.

În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, practicile sexuale nu erau prea tăinuite, afirmă Foucault; codurile în funcție de care se defineau trivialul, obsecenul, indecența erau deosebit de permisive în comparație cu cele din secolul al XIX-lea, epoca

[4] L. Coandă, F. Curta, *Mic dicționar de sociologie,* București, Edit. All, 1993, p. 157.

victoriană reprezentând epoca reprimării sexuale. În această epocă, sexualitatea e „confiscată din patul conjugal" şi e absorbită total în funcția de reproducere; astfel, cuplul legitim şi procreator se impune ca model şi face să-i fie prețuită norma[5].

Începând cu epoca victoriană, plăcerea se deplasează din sfera lucrurilor ce nu se spun în cea a lucrurilor care se cuantifică (psihiatria, psihanaliza) şi în sfera discursurilor. Este perioada în care spațiile de toleranță, discursurile calendaristice devin formele de existență în real a sexualității. În preajma secolului al XVIII-lea, apare o incitare politică, economică, tehnică la a se vorbi despre sex, nu sub formă de teorii generale sau discurs moralizator, ci sub formă de analize, contabilizare, clasificare. Despre sex trebuie vorbit ca despre un lucru ce trebuie administrat: populație, rata natalității, vârsta de căsătorie, naşteri legitime şi ilegitime, precocitatea şi frecvența raporturior sexuale. Se trece la un discurs în care comportamentul sexual al populației devine deopotrivă obiect al analizei şi țintă a intervenției[6].

Foucault susține faptul că debutul erei represiunii, începutul secolului al XVII-lea, coincide cu perioada de dezvoltare a capitalismului. El consideră că reprimarea reprezintă prinicipiul explicativ cauzal al acestui fenomen, deoarece sexul nu e compatibil cu o raționalitate capitalistă de producție, de exploatare sistematică a forței de muncă, deci reprimarea sexuală e legată de o cauză politică. În opinia autorului, reprimarea ce alungă sexualitatea în sfera discursului devine modalitatea esențială de legătură dintre putere – cunoaştere – sexualitate.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, discursul privind relațiile preferențiale a suferit o ruptură, afirmându-se două direcții distincte: cea a relațiilor sexuale şi cea a atracției interpersonale. Aceasta s-a datorat în mare măsură dezvoltării sexologiei clinice, preocupată de aspectele psiho-fiziologice ale sexualității umane, dar şi revoluției sexuale din anii '60, manifestată printr-un liberalism sexual exagerat. Dacă sexologia a devenit apanajul sferei medicale, atracția interpersonală, dragostea, prietenia, iubirea şi raportul acestora cu sexualitatea umană au constituit un teren fertil pentru cercetătorii din domeniul social. În mod inevitabil, şi în această sferă s-a făcut apel la descoperirile privind fundamentele şi mecanismele bio-fiziologice ale comportamentului uman, însă accentul a rămas pe structura şi dinamica proceselor de interacțiune umană.

În secolul al XX-lea, au existat o serie de mişcări sociale cu semnificații majore pentru relaționarea preferențială, care au determinat schimbarea discursului, percepției şi reprezentărilor referitoare la aceste relații.

Feminismul – ca doctrină teoretică şi de acțiune, care revendică lupta împotriva inegalității de gen – a promovat afirmarea femeii în societate, prin ameliorarea şi extinderea rolului şi a drepturilor sale. Lucrarea *Al doilea sex* (Simone de Beauvoir, 1949) este prima încercare de structurare teoretică exhaustivă a tematicii feministe fiind considerată până astăzi textul fondator al feminismului

[5] M. Foucault, *Istoria sexualității*, Timişoara, Edit. de Vest, 1995, p. 8–21.
[6] *Ibidem*.

contemporan. Autoarea face o analiză istorică, antropo-sociologică şi tipologică a condiţiilor sociale şi psihologice de inferioritate la care femeia este constrânsă[7].

Un alt moment de cotitură l-a reprezentat mişcarea de eliberare sexuală din perioada ’60-’70. Studiile referitoare la finalităţile acestei mişcări sociale au relevat următoarele achiziţii: în primul rând creşterea permisivităţii sexuale şi în al doilea rând înlăturarea dublului standard care permitea activitatea sexuală premaritală pentru bărbaţi, dar nu şi pentru femei[8].

În zilele noastre, contextul socio-economic determină cercetătorii acestui domeniu să lanseze tot mai multe interogaţii privind raportul continuitate-discontinuitate, stabilitate-instabilitate în cadrul relaţionării preferenţiale. Răspunsul cel mai oportun la această interogaţie îl putem afla reamintind funcţiile sociale ale familiei, înţeleasă în sensul tradiţional, ca unitate de bază a organizării sociale. Familia constituie în general mediul principal de reglementare a comportamentului sexual. Mijlocul de reglementare la modul informal este tabuul incestului, iar la modul formal este legislaţia care reglementează căsătoria. În majoritatea societăţilor, această legislaţie interzice căsătoria între părinţi şi copii, fraţi şi surori, bunici şi nepoţi, iar în unele ţări chiar şi între veri de gradul I[9]. În strânsă legătură cu aceasta este şi reglementarea modelelor reproducerii. De regulă, fiecare societate îşi reproduce biologic indivizii în cadrul instituţiei familiale. Familia reprezintă, totodată, mediul care asigură nevoia bazală de siguranţă şi protecţie şi mediul primar de socializare a noilor membri. Prin intermediul familiei, în primul rând nou născuţii sunt protejaţi şi îngrijiţi, li se satisfac nevoile de hrană, confort fizic şi emoţional, iar mai apoi sunt transmise viitoarei generaţii limbajul, normele, valorile specifice societăţii şi culturii de apartenenţă. De asemenea, familia apare ca fundalul socio-afectiv cel mai relevant pentru majoritatea indivizilor, care acordă membrilor săi suportul expresiv-emoţional atât de necesar unei dezvoltări armonioase. O altă funcţie importantă este cea economică, de organizare a producţiei şi consumului. Aceste caracteristici familiale contribuie la asigurarea stabilităţii sociale. Dacă în societăţile preindustriale funcţia economică era dependentă de capacitatea de producţie gospodărească şi meşteşugărească, adică semnificativ dependentă de familie, în epoca industrială această funcţie s-a deplasat către cea de consum.

3. CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE ÎN RELAŢIILE PREFERENŢIALE. DATE FACTUALE

Termenii continuitate-discontinuitate, stabilitate-instabilitate sunt interşanjabili. Diferenţa de utilizare terminologică se datorează modelelor interpretativ-explicative

[7] http://ro.wikipedia.org/wiki/Simone_de_Beauvoir
[8] D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *Sociology*, New York, West Publishing Company, 1988, p. 344.
[9] P. Iluţ, *Familia. Cunoaştere şi asistenţă,* Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 1995, p. 55.

care tratează aceste caracteristici ale relațiilor interpersonale, modele care pornesc de la presupoziția unei evoluții mai mult sau mai puțin liniare a acestor relații.

Ca urmare a trecerii de la societatea industrială la cea informațională, schimbările socio-economice din a doua jumătate a secolului al XX-lea şi-au lăsat amprenta şi asupra relaționării preferențiale. În ceea ce priveşte nupțialitatea şi divorțialitatea, această perioadă a fost caracterizată de următoarele tendințe: creşterea ratei divorțurilor (număr de divorțuri la 1000 persoane pe an), scăderea frecvenței primonupțialității, creşterea frecvenței recăsătoriei (aceasta sugerează ideea conform căreia instituția căsătoriei nu scade neapărat în popularitate, ci că unii membrii ai societății au ales greşit persoana cu care să se căsătorească), creşterea frecvenței coabitării, creşterea numărului de copii ilegitimi.

Pentru anii 1960–2002, tendințele privind numărul căsătoriilor înregistrate în țările membre ale Uniunii Europene sunt prezentate în graficul 1:

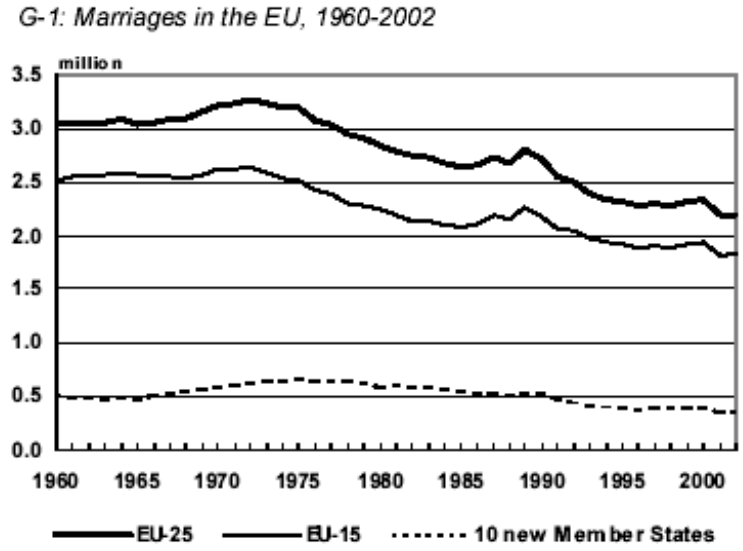

Graf. 1. Căsătorii în Uniunea Europeană[10].

Datele referitoare la căsătoriile înregistrate (exprimate în milioane de căsătorii) în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în țările membre ale Uniunii Europene, arată o scădere constantă şi semnificativă a numărului brut de căsătorii. În anul 2000, numărul căsătoriilor a ajuns la doar 2/3 din totalul căsătoriilor înregistrate în 1960.

Pentru aceeaşi perioadă, 1960–2002, tendințele privind numărul divorțurilor inregistrate în țările membre ale Uniunii Europene sunt prezentate în graficul 2.

[10] Eurostat, *Population statistics*, Chapter G: Nuptiality, 2004 – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ ITY_OFFPUB/KS-BP-04-001/EN/KS-BP-04-001-EN.PDF.

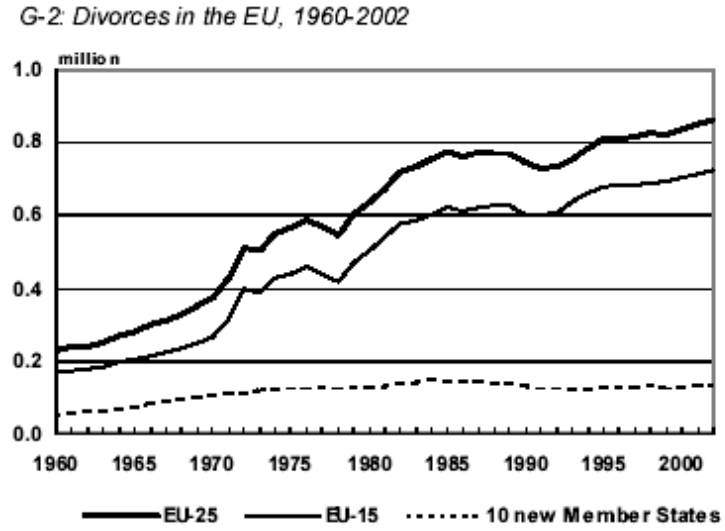

Graf. 2. Divorţuri în Uniunea Europeană[11].

Datele graficului referitor la divorţurile înregistrate în UE arată o creştere semnificativă a numărului de divorţuri înregistrate. Spre deosebire de anul 1960, când s-au înregistrat puţin peste 200.000 de divorţuri, în anul 2000 s-a înregistrat un număr de patru ori mai mare, în jur de 900.000 de divorţuri. Acest număr ar putea fi şi mai mare, dacă avem în vedere faptul că în ţările care au aparţinut blocului comunist divorţurile se declarau, din motive ideologice, foarte greu. Desigur, fără a fi raportate la evoluţia populaţiei din aceste ţări, datele nu sunt foarte elocvente în raport cu schimbările sau tendinţele preferenţiale, însă ne indică totuşi un declin al apetitului persoanelor de vârstă maritală de a-şi uni destinele şi o mai mare uşurinţă de a desface aceste legăminte.

Cercetătorii din domeniul social, în mod firesc, încearcă să identifice cauze, să explice şi să formuleze previziuni privitoare la acest fenomen. Deşi la o primă observaţie lucrurile par a fi uşor de înţeles, *de facto* fenomenul presupune interpretări mai atente, având în vedere câteva elemente specifice întocmirii datelor statistice. Deseori, în ceea ce priveşte relaţiile maritale, în mass-media se face caz de faptul că în societatea modernă una din două căsătorii se destramă. Însă această observaţie induce în eroare opinia publică, deoarece ea omite faptul că multe dintre aceste căsnicii au durat câteva decade. Calculul se bazează pur şi simplu pe raportarea numărului total de divorţuri înregistrate într-un an la totalul căsătoriilor stabilite în acelaşi an, fără a lua în calcul, pentru stabilirea unei imagini mai apropiate de realitate şi în fond mai corecte, durata căsniciilor. Indicatori mai expresivi pentru înţelegerea fenomenului marital şi al divorţialităţii sunt aceia care

[11] *Ibidem*.

surprind şi perioada probabilă a căsniciei. Un asfel de indicator îl reprezintă probabilitatea divorțialității. Acesta ne indică şansele ca o căsătorie stabilită într-un an *X*, cu anumite caracteristici *Y* ale populației, să se destrame în intervalul de timp *Z*. După cum se poate observa, aceşti indicatori furnizează informații mai complete despre un anumit fenomen. Un exemplu elocvent este prezentat în graficul 3.

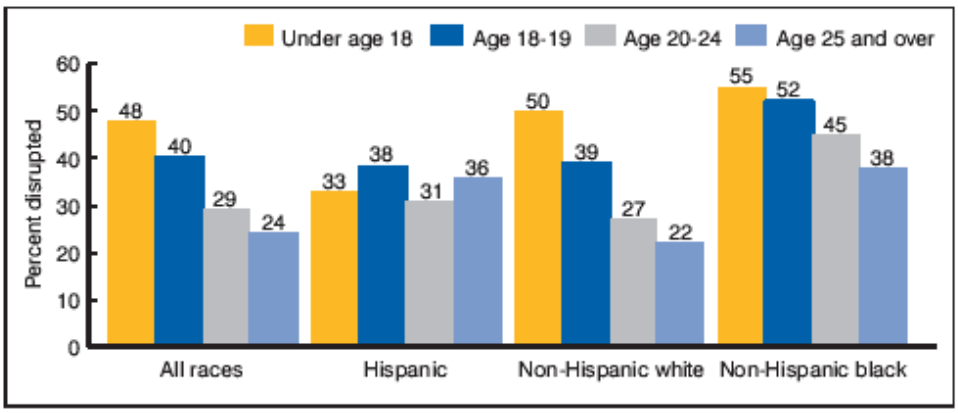

Graf. 3. Probabilitatea destrămării primei căsătorii în următorii 10 ani, după rasă, etnie şi vârsta la prima căsătorie. Statele Unite, 1995[12].

În graficul 3, putem observa că, spre exemplu, un tânăr care se căsătoreşte înaintea vârstei de 18 ani are 48% şanse să divorțeze în următorii 10 ani, în timp ce aceleaşi şanse, de divorț, scad sensibil, până la 24%, în cazul unuia care se căsătoreşte după vârsta de 25 de ani. Un astfel de grafic detaliază, după cum putem observa, şansele de a divorța în funcție şi de rasa şi etnia de apartenență. Aparatul statistic pune la dispoziția cercetătorilor posibilitatea de a estima tendințe sau probabilități de evoluție a unor comportamente sau fenomene sociale care în mass-media sunt greşit interpretate, datorită complexității pe care o comportă.

3.1. CUPLUL MARITAL

După Al Doilea Război Mondial, profilul familial s-a modificat substanțial, ca răspuns la schimbările economice, educaționale şi la ajustarea valorilor care ghidează omul în societatea contemporană. La o privire de ansamblu asupra fenomenului marital în a doua jumătate a secolului al XX-lea în statele industrializate, în rândul populației Statelor Unite ale Americii s-a înregistrat cea mai mare frecvență a căsătoriilor. Până la vârsta de 30 de ani, aproape fiecare

[12] M. D. Bramlett, W. D. Mosher, *Cohabitation, Marriage, Divorce, and Remarriage in the United States*, "Vital Health Stat" – National Center for Health Statistics (ed.), Series 23, no. 22 – http://www.cdc.gov/nchs/data/series/sr_23/sr23_022.pdf.

individ a fost căsătorit cel puţin o dată. Expectanţele erau ca după căsnicie partenerii să devină şi părinţi[13]. După cum arată şi graficul 4, evoluţia ratei căsătoriilor în ţările industrializate a fost similară, înregistrând o tendinţă de scădere.

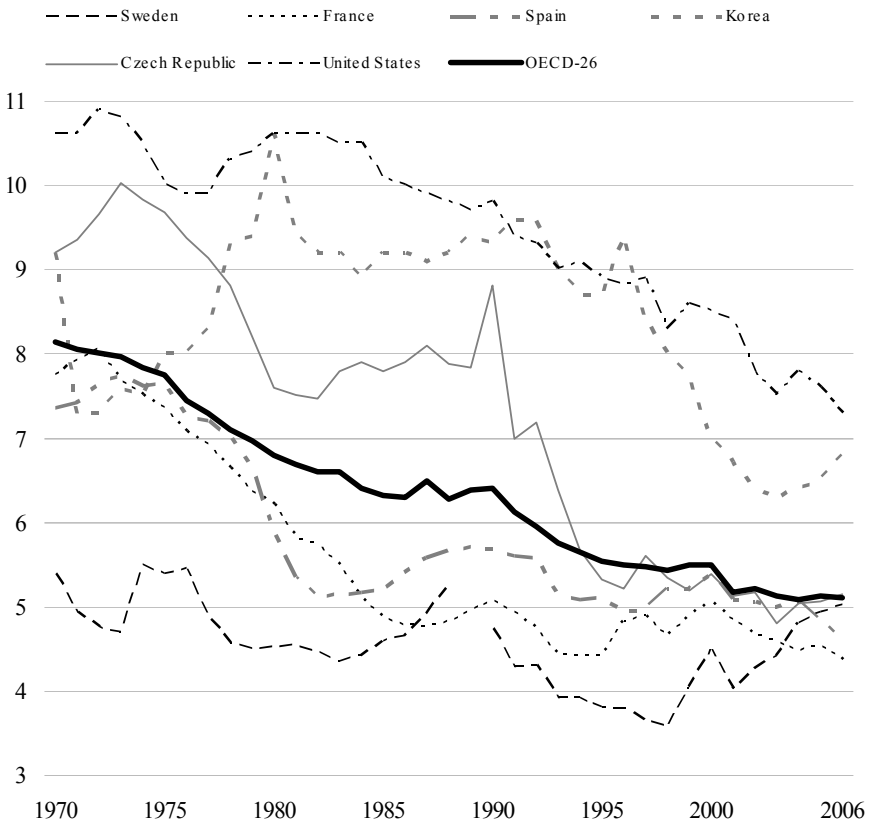

Graf. 4. Evoluţia ratei căsătoriilor în ţări membre OECD, 1970–2006[14].

În ultimele decade ale perioadei 1970–2006, frecvenţa căsătoriilor a scăzut, făcând loc altor alternative de trai în comun. Schimbările survenite – pe de o parte la nivelul aşteptărilor de rol ale partenerilor conjugali, şi în special în rolurile femeilor, soţiilor, iar pe de altă parte creşterea statusului socio-economic al femeilor – au determinat scăderea ratei fertilităţii. De asemenea, acceptarea pe scară tot mai largă a alternativelor nonmaritale a determinat creşterea numărului de copii născuţi de mame necăsătorite.

[13] D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *op. cit*., p. 341.

[14] OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Society at a Glance 2009 - OECD Social Indicators* – www.oecd.org/els/social/indicators/SAG (link: Social data and indicators: 4. General Context Indicators, Marriage and Divorce)..

Factori asociați satisfacției şi stabilității maritale. Unele căsnicii prosperă, iar altele eşuează, unele sunt presărate cu conflicte, iar altele sunt extrem de satisfăcătoare. Pentru unii, procesul curtării reprezintă o reuşită în identificarea partenerului potrivit pentru o lungă conviețuire. Pentru alții, căsnicia determină dezamăgire, induce sentimente de constrângere, conducând spre un divorț iminent. Cercetările efectuate pe această temă au evidențiat o serie de factori determinanți ai satisfacției şi stabilității maritale, precum: vârsta la prima căsătorie, gradul de integrare în comunitate, statusul socio-economic, prezența copiilor în cuplu.

Cel mai puternic predictor al divorțialității este vârsta la prima căsătorie. Acest predictor arată faptul că cele mai vulnerabile căsnicii sunt cele întemeiate până la vârsta de 20 de ani. În aceste cazuri, partenerii nu ajung să se cunoască îndeajuns, nu sunt dispuşi să mențină pentru o lungă perioadă de timp aceeaşi configurație conjugală, nu au experiență de viață, nu ştiu să gătească, să administreze o gospodărie, să asigure venituri suficiente. Nu e de mirare că probabilitatea de divorț în cazul acestora este foarte ridicată, precum indică şi graficul 3.

Oamenii care participă la viața confesională a comunității în care trăiesc, care locuiesc în vecinătăți stabile, care au rețele familiale şi de prieteni în afara familiei nucleare au şanse favorabile menținerii unei căsnicii stabile şi fericite. Există trei argumente pentru care o familie legată de o rețea socială extinsă are mai multe şanse de reuşită. În primul rând, partenerii unui astfel de cuplu beneficiază de multiple surse de suport social, uşurând familia de această presiune. În al doilea rând, grijile sau dificultățile materiale pot fi rezolvate mai uşor, prin apelul la rețeaua socială în care trăiesc. În al treilea rând, divorțul tinde să desfacă nu numai relația conjugală, dar şi rețeaua socială; ca urmare partenerii sunt mai ezitanți în fața unei decizii de divorț.

În cazul indivizilor cu un statut socio-economic înalt, frecvența satisfacției conjugale este mai mare, iar rata divorțialității mai mică. Datele cercetărilor au evidențiat faptul că veniturile substanțiale într-un cuplu asigură un confort material satisfăcător şi, prin urmare, mai puține certuri sau neînțelegeri în privința cheltuielilor şi, deci, mai mult spațiu de coabitare. În plus, persoanele cu venituri mai mari, în special cele cu un nivel superior de educație, sunt angrenate în rețele sociale mai largi, fapt ce constituie un sprijin în favoarea stabilității maritale.

Prezența copiilor într-o căsnicie are un efect minor asupra stabilității maritale, dar poate influența temporar rata divorțialității. Naşterea unui copil, în special a primului copil, reduce semnificativ şansele de divorț pentru următorii doi ani. Însă, după această perioadă, prezența copiilor în familie are un efect minor asupra intenției şi deciziei de divorț[15].

Tendințe privind divorțialitatea. De la an la an, datele demografice surprind rate din ce în ce mai mari de divorțialitate. Astfel de date, specifice țărilor cu o economie puternic dezvoltată, sunt prezentate în graficul 5.

[15] D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *op. cit*., p. 349.

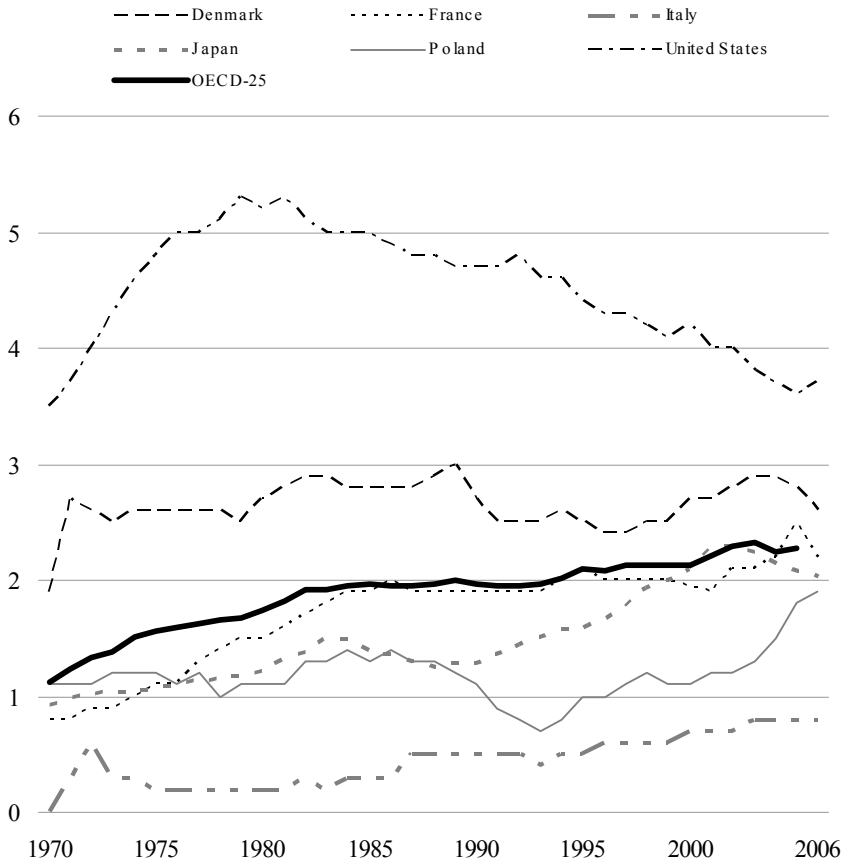

Graf. 5. Evoluția ratei divorțurilor în țări membre OECD, 1970–2006[16].

În Statele Unite ale Americii, dar şi în alte țări, rata divorțialității a început să crească în decada 1960–1970, pentru ca în anii ’80 să se observe o încetinire a creşterii ei, iar mai apoi chiar o descreştere a acestei rate. În opinia sociologilor, această tendință se datorează îmbătrânirii populației aparținând cohortei *baby boom*[17] şi, implicit, declinului proporției populației de vârstă maritală. Datele statistice indică şi o creştere a stabilității maritale. Divorțialitatea nu influențează decisiv opțiunile de stare civilă. În Statele Unite ale Americii, 63% dintre cei divorțați se recăsătoresc[18]. Spre deosebire de S.U.A., pentru celelalte state puternic

[16] OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Society at a Glance 2009 - OECD Social Indicators* – www.oecd.org/els/social/indicators/SAG (link: Social data and indicators: 4. General Context Indicators, Marriage and Divorce).

[17] Cohorta nou-născuților din perioada imediat următoare celui de Al Doilea Război Mondial, 1943–1960.

[18] R. T. Schaefer, *Sociology*, New York, Edit. McGraw – Hill, 2007, p. 307.

dezvoltate, în perioada 1970–2000, se poate observa o creştere mai moderată, dar constantă a ratei divorțialității, urmând o uşoară stagnare sau chiar descreştere a acesteia după anul 2000.

Acest fenomen are în mod implicit o serie de repercusiuni sociale, de regulă indezirabile, precum: creşterea numărului de familii monoparentale, creşterea celibatului, creşterea frecvenței recăsătoriilor, dificultăți în ceea ce priveşte creşterea, educarea şi socializarea copiilor, scăderea nivelului de trai[19].

Factori asociați divorțului. Poate că cel mai important factor căruia i se datorează creşterea ratei divorțurilor în ultimul secol îl constituie accentuarea acceptării sociale a fenomenului. În zilele noastre, menținerea în orice condiții a unei căsnicii nu mai este considerată ca fiind o datorie morală. De asemenea, adepții multor orientări confesionale au renunțat la atitudinile negative față de divorț; astfel, liderii religioşi nu mai consideră acest fenomen ca fiind un păcat. Acceptarea mai facilă a divorțului este în ziua de azi răspândită în majoritatea societăților. La această evoluție au contribuit câțiva factori, precum:

- În ultimele decade, majoritatea statelor au adoptat legi mai liberale, mai permisive în ce priveşte divorțul.
- Stigmatizarea persoanelor divorțate este mult redusă în societate în zilele noastre, aşadar persoanele nu mai sunt ruşinate de acest statut.
- Unii sociologi susțin ideea conform căreia căsătoria este o instituție înalt valorizată în societate, şi datorită imaginii mediatizate care prezintă căsnicia ca bazată pe dragoste şi fericire. Aşadar, în ziua de azi, oamenii au aşteptări mai crescute față de căsnicie şi, dacă aceste aşteptări nu se ridică la nivelul idealului configurat în mintea lor, vor divorța, încercând din nou cu o altă persoană. Aceasta ar explica numărul crescut de recăsătorii.
- În familiile nou formate, în care tendința majoră este de a avea mai puțini copii decât în trecut, divorțul a devenit o alternativă mai oportună pentru soluționarea unor diferende.
- O creştere generală a veniturilor familiale şi individuale, coroborată cu politicile de protecție socială, a generat creşterea numerică a celor ce îşi permit costurile implicate de un divorț.
- Pe măsură ce societatea oferă tot mai multe oportunități femeilor, din ce în ce mai multe soții devin mai puțin dependente economic şi emoțional de partenerii lor, simțindu-se mai apte să părăsească o căsnicie nereuşită[20].

După cum arată şi datele statistice, factorii care influențează decisiv succesul sau falimentul unei căsnicii sunt: vârsta la prima căsătorie, gradul de integrare în comunitate, statusul socio-economic, prezența copiilor în cuplu. Din păcate, aceşti

[19] OSFC (Oldham Sixth Form College), *Sociology, Cap. Family-Marriage and Divorce* – http://sixthsense.osfc.ac.uk/sociology/research/marriage_divorce.asp.

[20] *Ibidem*.

factori nu pot explica de ce aproximativ 50% dintre căsnicii se destramă. Modificarea probabilității de divorț, în decursul a 50 de ani, de la 10% la 50%, constituie o problemă socială. Explicații plauzibile ale acestui fenomen pot fi formulate asociind această tendință schimbărilor referitoare la instituțiile economice. Trecerea de la societatea industrială la cea informațională a determinat şi schimbări la nivelul interacțiunilor umane implicate în procesul de producție. Actualmente, plusvaloarea economică provine preponderent din educație şi experiență, şi nu din producție. Ca urmare, mobilitatea individuală este mult mai pronunțată. Un alt rezultat al acestor schimbări socio-economice îl reprezintă creşterea şanselor şi oportunităților pentru femei de a-şi asigura bunăstarea în lipsa unei căsnicii. Aşadar, reprezentanții ambelor sexe sunt mai puțin nevoiți să se căsătorească sau să rămână într-o căsnicie din considerente economice.

3.2. DIVERSIFICAREA ALTERNATIVELOR DE CONVIEȚUIRE

Schimbările majore din a doua jumătate a secolului al XX-lea cu privire la problematica *gender* şi a rolurilor de sex au determinat modificări în stabilirea şi menținerea relațiilor intime, precum diluarea reperelor de selecție a partenerilor. De exemplu, în cazul atractivității fizice, dincolo de standardele generale de apreciere, există o serie de repere specifice la nivelul cărora această diluare este observabilă. Dacă la oraş sunt mai apreciate femeile suple şi subțiri, la sat sunt mai valorizate femeile plinuțe, „sănătoase". Însă, odată cu creşterea nivelului de trai în mediul rural şi, implicit, cu redistribuirea rolurilor în familie, reperele de apreciere a frumuseții femeilor din acest mediu îşi pierd relevanța. În aceste condiții, o apreciere mai realistă a relațiilor preferențiale presupune abordarea dintr-o perspectivă eclectică, în care relația prietenie–dragoste–iubire–sexualitate nu este strict subordonată unei finalități superior valorizate.

Dacă în trecut căsătoria făcea parte din cursul firesc al ciclului de viață şi reprezenta practic singura alternativă a singurătății, în zilele noastre aceasta nu mai constituie o etapă obligatorie de trecere de la statutul de adolescent la cel de adult. Căsătoria şi-a pierdut mult din semnificația socială a ritului de trecere de la o etapă a vieții la alta. Începând cu anii '60, rata căsătoriilor a scăzut, deoarece pe de o parte tinerii de azi sunt mai educați şi, ca urmare, se căsătoresc mai târziu, iar pe de altă parte mai multe cupluri, inclusiv cele formate din parteneri care au trecut deja printr-un divorț, decid să-şi împărtăşească destinele fără a se căsători.

Coabitarea. Una dintre cele mai pronunțate tendințe specifice ultimelor decade a reprezentat-o impresionanta creştere numerică a cuplurilor heterosexuale, care aleg să trăiască împreună fără a se căsători, practică denumită coabitare. Date de cercetare referitoare la Statele Unite ale Americii indică faptul că 50% dintre cei căsătoriți declară că înainte au trăit împreună o vreme, acest procent având o tendință de creştere continuă. În prezent, peste 8% dintre cupluri se află în situația

de coabitare. De asemenea, datele indică diferențe comportamentale în funcție de grupurile de apartenență rasială sau etnică; astfel coabitarea reprezintă o practică mai frecventă printre afro-americani şi indienii americani. În Europa, coabitarea pare să fie o practică mult mai răspândită. În Islanda, 62% dintre nou-născuți au mame necăsătorite. În alte țări, precum Franța, Marea Britanie şi Norvegia, acest procent este de aprox. 40%[21]. Procentele ridicate ale coabitării se pot datora în parte şi unor reglementări guvernamentale, deoarece unele politici sociale privitoare la sprijinul familial sau al copiilor din aceste state nu se bazează pe diferențieri legale între cupluri maritale sau non-maritale.

De regulă, oamenii tind să asocieze cuplul concubinal cu campusurile studențeşti sau cu experimentarea sexuală. Însă cercetările pe această temă au relevat faptul că procentul cuplurilor non-maritale în rândul celor angajați în câmpul muncii este dublu față de cuplurile non-maritale din rândul studenților. Frecvența coabitării este mai mare în rândul tinerilor în vârstă de până la 35 de ani. De regulă, cel puțin jumătate din cuplurile non-maritale au unul sau doi copii. Percepția față de coabitare a suferit mutații de sens. Dacă în prima perioadă de răspândire a acestei practici coabitarea era considerată un fel de preludiu al căsătoriei, odată cu răspândirea acesteia, ea este tot mai mult percepută ca un aranjament convenabil al traiului în cuplu. Este adevărat că o coabitare este mai puțin costisitoare decât traiul de unul singur şi nici nu implică responsabilități şi limitări ca în cazul unei căsnicii. Studiile efectuate pe tema coabitării au relevat faptul că între coabitare şi o căsnicie reuşită nu există o legătură cauzală. De asemenea, persoanele care anterior căsătoriei au experimentat coabitarea nu au fost mai mulțumite, ba deseori chiar mai dezamăgite de căsnicia realizată, decât cei care au început să trăiască împreună numai după căsătorie. Nu de puține ori, guvernele diferitelor state au avut inițiative legislative de reglementare a acestor situații, în speță, susținând dezirabilitatea căsniciei legale sau sprijinind financiar, prin diverse politici sociale sau fiscale, numai cuplurile maritale. Aceste inițiative, menite a elibera statul de poveri financiare pe care le poate cu greu controla, neexistând baze formale şi cutumiare de control, au întâmpinat de regulă oprobiul public, neputând fi puse în aplicare.

Celibatul. În epoca contemporană, din ce în ce mai mulți indivizi, mai ales tineri, aleg să trăiască singuri o perioadă tot mai îndelungată. Aceasta se întâmplă şi pentru că tinerii se căsătoresc la vârste mai înaintate. Datele statistice aferente anului 2004 arată că în Statele Unite ale Americii una din trei gospodării este alcătuită dintr-un singur membru. Însă cei ce optează să trăiască singuri pentru o perioadă mai îndelungată de timp reprezintă un procent mai mic de 4%[22]. Această tendință este asociată creşterii independenței economice a tinerilor şi este specifică mai ales sexului frumos, ale căror reprezentante nu mai simt imperios necesitatea

[21] R. T. Schaefer, *op. cit*., p. 308.
[22] *Ibidem*, p. 310.

căsătoriei pentru a duce o existenţă satisfăcătoare. Există şi alte motivaţii specifice generaţiei tinere care justifică opţiunea de a trăi singur, precum: ei nu doresc să-şi limiteze libertatea sexuală; mulţi nu doresc să devină dependenţi de un partener; nu îşi asumă responsabilitatea grijii faţă de un partener.

Într-o societate care promovează şi susţine valorile individualităţii şi ale împlinirii de sine, acest stil de viaţă poate oferi libertăţi de care un cuplu nu poate beneficia. Totuşi, această opţiune reprezintă o distanţare faţă de aşteptările sociale, iar reprezentanţii ei trebuie să facă faţă unor stereotipizări dezavantajante, conform cărora ei sunt persoane dificile, retrase şi aproape inaccesibile, imature, dependente de muncă. Aceste stereotipii susţin de fapt presupunerea tradiţională a faptului că, pentru a putea fi cu adevărat fericită şi împlinită, o persoană trebuie să se căsătorească şi să-şi întemeieze o familie. Ca să facă faţă acestor inconveniente, reprezentanţii acestei alternative maritale au creat grupuri de suport reciproc.

Cuplul fără copii. Deşi a înregistrat o creştere modestă, această alternativă devine tot mai valorizată în ultimii ani. La nivelul statelor dezvoltate, datele statistice înregistrate după anii ’80 indică o creştere de aprox. 10% a femeilor care trec de vârsta de 30 de ani fără a da naştere unui copil. De regulă, această situaţie a fost percepută ca o problemă medicală, a cărei soluţionare ar fi inseminarea artificială sau adopţia. Însă din ce în ce mai multe cupluri aleg la modul conştient varianta de a nu avea copii şi de se autodefini mai degrabă în termeni de cuplu liber de responsabilităţi părinteşti, decât cupluri fără copii (cupluri care nu pot reproduce). Aceste cupluri nu mai împărtăşesc concepţiile conform cărora după căsătorie urmează popularea cuibului familial cu copii şi nici nu mai consideră ca o datorie reproducerea şi asigurarea viitoarei generaţii. La această schimbare de viziune au contribuit, desigur, şi considerente de ordin economic, deoarece creşterea şi educarea copiilor presupun costuri financiare tot mai mari, pe care nu toţi membrii societăţii sunt dispuşi să le suporte. Din păcate însă, aceste alegeri generează dispute şi tensiuni tot mai accentuate între cuplurile cu copii şi cele libere de sarcini părinteşti vizavi de costurile sociale ale creşterii şi educării viitoarei generaţii, dar şi în raport cu oportunităţile şi posibilităţile de devenire şi împlinire profesională. În mod evident, cuplurile libere de sarcini părinteşti beneficiază de un avantaj de timp, dar şi de disponibilităţi financiare mai crescute pentru autorealizarea profesională, intrând într-un conflict tacit, datorită unei concurenţe inegale, faţă de cei care au şi responsabilitatea copiilor. În vederea protejării libertăţilor şi intereselor pentru care au optat, fiind conştienţi de conflictul de interese pe care îl generează, cuplurile fără copii au creat asociaţii de suport, una dintre acestea fiind denumită, printr-un joc de cuvinte, „No Kidding”[23].

Cuplul de gay şi lesbiene. În zilele noastre, societatea occidentală abundă în exemple de cupluri homosexuale din ce în ce mai acceptate şi integrate în comunitate. Stilurile de viaţă îmbrăţişate de aceste cupluri sunt variate. Unii trăiesc

[23] *Ibidem*.

în cupluri monogame de lungă durată, alții trăiesc singuri sau coabitează cu partenerii lor. Dar se întâlnesc şi cazuri în care partenerii, sau cel puțin unul dintre ei, aparțin de drept unui cuplu heterosexual de tipul **c**ăsniciei fără adăpost (*Empty shell marriages*), cazuri în care cuplul poartă grija unui copil provenit dintr-o căsnicie anterioară sau cazuri în care copii sunt adoptați. În Statele Unite ale Americii, frecvența cuplurilor de homosexuali a fost estimată, în anul 2000, la un procent variind între 2–5%[24]. De regulă, aceste cupluri trebuie să facă față unei duble discriminări, atât la nivel personal, cât şi la nivel legal, deoarece nu toate statele recunosc căsătoria dintre persoane de acelaşi sex. Din punctul de vedere al beneficiilor financiare, aceste cupluri ar intra în competiție cu cele tipice, însă nu acesta pare a fi motivul hotărâtor al excluderii, ci mai degrabă obişnuințele sociale şi puternicele stereotipii de gen şi de roluri de gen. Această alternativă de viață rămâne şi în zilele noastre un subiect controversat şi, ca urmare, numai parțial reglementat.

4. **CONCLUZII**

Trecerea de la societatea industrială bazată pe producția de bunuri şi servicii la societatea informațională bazată pe producerea de cunoaştere a determinat schimbări majore la nivelul relaționării interumane (de exemplu contactul virtual, trecerea de la relațiile interpersonale directe la relațiile indirecte mediate de rețelele informatice, dar şi plonjarea pe această cale în rețele sociale mult mai largi, care nu mai sunt atât de determinate spațial şi temporal). Aceste evoluții tind să răstoarne algoritmii de interpretare a relațiilor preferențiale prin prisma liniarității şi continuității.

Cercetătorii din domeniul socio-uman au propus ca alternativă interpretativă teoria haosului. Acestă teorie sugerează că relațiile preferențiale nu urmează o evoluție liniară. Ea presupune că acest tip de relaționare poate să înregistreze treceri sau transformări bruşte de la un stadiu sau de la o etapă la alta, că relațiile în cauză pot să se termine sau să se împlinească abrupt, fără vreun motiv evident. Adepții acestei orientări susțin că un eveniment de mică însemnătate poate să aibă urmări majore, iar un eveniment traumatic să conducă la consecințe minore sau chiar să nu aibă niciun fel de repercusiuni. Ca o consecință a acestora, apare dificultatea predictibilității în ceea ce priveşte viitorul relațiilor preferențiale sau al cuplului conjugal.

Dintre multiplele modele de analiză şi interpretare a tendințelor de stabilire şi configurare, din ultimii 50 de ani, a relațiilor preferențiale, modelul echității pare a fi cel mai fidel în raport cu datele realității. Conform acestui model explicativ, pentru stabilirea şi menținerea relației sunt luate în calcul nu numai propriile experiențe, ci şi cele ale partenerului. Ca urmare, este necesară stabilirea unui echilibru între costurile/ beneficiile unui partener şi costurile/ beneficiile celuilalt.

[24] *Ibidem*, p. 311.

Schimbul dintre parteneri nu se rezumă numai la aspecte expresiv-emoționale, ci şi la aspectele instrumental-economice. Acest model explică atât relaționarea preferențială, cât şi raportarea față de contextul socio-economic. Într-adevăr, după cum indică datele statistice, între evoluția relaționării preferențiale şi evoluția economică poate fi stabilită cel puțin o asociere. În timp ce în decursul ultimilor decenii nivelul de trai al populației din țările puternic dezvoltate a cunoscut creşteri constante, rata căsătoriilor a înregistrat scăderi constante, iar rata divorțurilor a crescut continuu. În societatea contemporană, funcția economică a familiei şi-a pierdut tăria ca mijloc de reglementare socială, regăsindu-se în formule mai moderate în cadrul funcției de furnizare a statusului socio-economic. Din moment ce nu există alte stimulente sau recompense mai eficace decât cele economice, căsătoria şi familia, înțelese în sensul tradițional, nu mai beneficiază de un suport instituțional.

Dincolo de modelele interpretative, care sugerează o evoluție mai mult sau mai puțin liniară a relațiilor preferențiale, realitatea ne lasă dezarmați în fața diversității extrem de ample a fenomenelor de relaționare preferențială. De multe ori, cercetătorii se află în situația de a intui la modul speculativ realitatea socială.